

Klub medicinara u Zagrebu od 1918. do 1941.

Autor daje prikaz osnutka, razvoja i gašenja Kluba medicinara u Zagrebu od 1918. do 1941. Klub medicinara bio je udruženje studenata medicine koje je odigralo ključnu ulogu u studentskom životu Medicinskog fakulteta u Zagrebu kroz više od dva desetljeća kontinuiranog rada. U prvom dijelu članka prikazan je studentski život na Sveučilištu u Zagrebu između dva svjetska rata. Nakon toga su analizirani različiti aspekti rada Kluba medicinara, poput izdavačke aktivnosti, otvaranje studentskog restorana, borba za reformu nastave medicine te različite pogodnosti koje su članovi Kluba imali kroz popuste na knjige, kino ulaznice ili radni materijal. Osim toga, Klub medicinara promatran je kao mjesto sastajanja, druženja i izmjenjivanja različitih ideja. S obzirom na to da o ovoj temi u literaturi do sada nije puno pisano, članak je prvenstveno rezultat istraživačkog rada na arhivskom gradivu i novinskoj periodici.

Ključne riječi: Klub medicinara, Medicinski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, međuraće, studentski život, Hrvatska

Uvod

Klub medicinara je naziv za studentsku organizaciju koja je djelovala na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. U radu je napravljena analiza Kluba medicinara u razdoblju od 1918. do 1941. Pri tome je posebna pažnja posvećena razlozima osnutka i najvažnijim aktivnostima Kluba. Osim toga, analizirani su ključni problemi s kojima su se studenti medicine susretali. Članak je podijeljen na tri glavna dijela. U prvom dijelu analiziraju se razlozi osnutka i osnovne smjernice u razvoju Kluba medicinara. U drugom su dijelu prikazane aktivnosti Kluba medicinara, a u trećem njegove aktivnosti vezane uz poboljšanje studentskog standarda i utjecaj politike na djelatnost društva.

Glavni izazov prilikom pisanja ovog teksta bio je nedostatak radova koji se bave pitanjem studentske populacije u međuraću.¹ Stoga je u izradi članka središnje mjesto

¹ Jedinu veću analizu studentske populacije u međuratnom razdoblju na Sveučilištu u Zagrebu napravio je Vojo Rajčević u knjizi *Studentski pokret na Zagrebačkom sveučilištu (1918-1941)* koja je

imao rđad na arhivskoj građi koja se čuva u Hrvatskom državnom arhivu i arhivu Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. U Hrvatskom državnom arhivu korišten je arhivski fond pod nazivom *Hrvatski klub medicinara* koji sadrži informacije o aktivnostima Kluba u drugoj polovici 1930-ih i početkom 1940-ih. Arhiv Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu s druge je strane predstavljao posebni istraživački izazov. S obzirom na to da veći dio arhivskog gradiva nije sređen, istraživanje kroz fondove, serije ili zbirke nije bilo moguće, pa je gradivo pregledavano kronološki. Za potrebe ovoga teksta pregledano je arhivsko gradivo nastalo u razdoblju od 1918. do 1941. Osim arhivskog gradiva, od velike je važnosti bila i novinska periodika. Ovdje svakako treba istaknuti *Savremeni hrvatski medicinar*, list Kluba medicinara koji je izlazio od 1937. do 1938. *Savremeni hrvatski medicinar* bio je publikacija koja predstavlja nezaobilazno vrelo u proučavanju ove studentske organizacije.

Studentski život na zagrebačkom sveučilištu u međuraću

Sveučilište u Zagrebu osnovano je 23. rujna 1669. odlukom rimsko-njemačkog cara i hrvatsko-ugarskog kralja Leopolda I. Habsburškog. Međutim, kao ishodišna godina modernog Sveučilišta u Zagrebu uzima se 19. listopada 1874. kada je na temelju odluke austrijskog cara i hrvatsko-ugarskog kralja Franje Josipa I. otvoreno Kraljevsko sveučilište Franje Josipa I. u Zagrebu. Sveučilište se tada sastojalo od četiri sastavnice – Filozofskog, Pravnog, Teološkog i Medicinskog fakulteta. Međutim, Medicinski fakultet je kao četvrta sastavnica otvoren tek 1917.² Paralelno s razvojem Sveučilišta, razvijale

objavljena 1959. Rajčević se u knjizi prvenstveno bavio analizom političke situacije koja je vladala među studentima u razdoblju od 1918. do 1941. Skraćena verzija Rajčevićeve knjige objavljena je 1969. u *Spomenica u povodu proslave 300-godišnjice Sveučilišta u Zagrebu* pod poglavljem „Studentski pokret 1918-1941“. Sljedeća važna publikacija za proučavanje studenata medicine u međuraću je monografija *Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu* koja je objavljena 1984. Naime, u poglavlju „Studenti Medicinskog fakulteta u naprednom omladinskom pokretu, NOB-i i u poslijeratnom razvoju“ skupina autora među ostalim donosi i analizu studentske populacije međuratnog razdoblja s naglaskom na utjecaj komunističkog pokreta među studentima. Od novijih autora treba spomenuti Ivicu Šutea koji je u monografiji *Sveučilište u Zagrebu 350 godina* napisao poglavlje „Sveučilište u Zagrebu (1918-1990)“ gdje između ostalog donosi i pregled studentske populacije u periodu između 1918. i 1941. Treba spomenuti i knjigu *Sveučilište Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Zagrebu 1874-1924: spomenica Akademikoga senata* iz 1925. Iako knjiga većim dijelom pokriva razdoblje do 1918. iznose se podaci koji su bitni i za razumijevanje međuratnog razdoblja Sveučilišta u Zagrebu. Poglavlje koje je osobito interesantno za proučavanje međuratne studentske populacije na Sveučilištu u Zagrebu je „Studenti“, a napisao ga je Vjekoslav Klaić.

- 2 O naporima oko osnutka MEFZG vidi više u: Miroslav Čačković, „Medicinski fakultet“, u: *Sveučilište Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Zagrebu 1874-1924: spomenica Akademikoga senata*, Zagrebu 1925, 124-130; Lavoslav Glesinger, „Medicina u Hrvatskoj od 1874. do danas“, u: *Iz hrvatske medicinske prošlosti*, ur. Mirko Dražen Grmek, Stanko Dujmušić, Zagreb 1954, 64-90; Glesinger, „Pedeset godina Medicinskog fakulteta u Zagrebu“, *Saopćenja*, 2, 11, 1968, 71-78; Glesinger, „Medicinski fakultet u Zagrebu“, u: *Spomenica u povodu proslave 300-godišnjice Sveučilišta u Zagrebu*, ur. Jaroslav

su se i studentske organizacije. Tihana Luetić navodi kako se prva studentska društva u Zagrebu javljaju i prije osnutka modernog Sveučilišta, no pri tome se nije radilo o organiziranim studentskim društvima već o sporadičnim akcijama koje su najčešće bile politički motivirane. Iznimka su bili bogoslovi koji su već 1837. osnovali društvo Narodno ilirsko mladeži duhovno društvo, a 1838. pokrenuli su i pjevačko društvo *Narodno ilirsko skladnoglasja društvo*, koje je od 1868. nosilo ime *Vijenac*. Godinu nakon osnutku modernog Sveučilišta osnovano je prvo studentsko društvo *Hrvatski dom*. Od tada pa do početka Prvog svjetskog rata pokrenuto je niz različitih studentskih organizacija koje je Luetić podijelila u nekoliko skupina: potporna, pokrajinsko-zavičajna, stručno-obrazovna, literarno-zabavna, glazbena, sportska, i vjersko-nacionalna društva.³

Iako je Prvi svjetski rat sa sobom donio mnoštvo promjena, njegovim završetkom ponovno dolazi do obnove studentskih društava čiji broj je do 1932. dosegao 32 studentska udruženja.⁴ No, teško je govoriti o konačnoj brojci pošto su se društva nerijetko gasila, pa opet osnivala. Osim toga, za društva koja su postojala ponekad je bilo krajnje upitno koliki su utjecaj ona stvarno imala. Primjerice, u *Studentskom glasniku* iz 1928. V. Turina je prilikom posjeta Klubu studenata historije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu zabilježio kako je tamo zatekao tek dva studenta. Tom prilikom mu je tadašnji tajnik Sager poručio kako već činjenica da se u prostorijama Kluba nalaze tek dva, tri studenta dovoljno govori o klupskim aktivnostima. Jedan od glavnih razloga takve situacije bio je manjak financijskih sredstava jer „Klub nema novca, a bez

Šidak, Zagreb 1969, 143-151; Stela Fatović Ferenčić, „Borba za osnutak Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu“, u: *Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu (1917-2017)*, ur. Marko Pečina – Marijan Klarica: 17-33; Tihana Luetić, „Kraljevsko sveučilište Franje Josipa I. u Zagrebu (1874-1918)“, u: *Sveučilište u Zagrebu 350 godina*, ur. Mirjana Polić Bobić, Zagreb 2019, 38-55.

- 3 Vidi više u: Tihana Luetić, *Studenti Sveučilišta u Zagrebu (1874-1914). Društveni život, svakodnevica, kultura i politika*, Zagreb 2012, 304-306.
- 4 Radilo se o sljedećim udruženjima: Akademsko društvo trezvenosti "Preporod", Akademski gospodarski klub, Akademsko pjevačko društvo "Hrvatska Mladost", Akademsko pjevačko društvo "Mladost-Balkan", Geografski studentski klub, Cercle francais des etudiants, Hrvatski akademski sportski klub, Hrvatsko katoličko akademsko društvo „Domagoj“, Klub pravnika, Klub kemičara „Mendelejev“, Klub slušača veterinarske medicine, Klub medicinara, Klub članova pedagogijskog seminara, Klub slušača prirodnih nauka, Klub studenata slavista, Klub studenata historije, Klub studenata esperantista, Istarski akademski klub, Jugoslavensko akademsko farmaceutski klub, Jugoslavensko katoličko društvo „Danica“, Jugoslavensko katoličko akademsko društvo „Vojvodina“, „Judeja“ židovsko akademsko društvo, Jugoslavenski akademski klub „Strossmayer“, Jugoslavenska akademska čitaonica, Jugoslavensko akademsko potporno društvo, Jugoslavenski akademski klub „Jurislav Janušić“, Studentski sociološki klub, Savez ruskih studenata, Udruženje slušača šumarstva, Udruženje Hercegovaca, Udruženje slušača agronoma, Udruženje slušača tehničkog fakulteta te Židovsko akademsko potporno društvo. Anoniman, „Studentska udruženja od 1931. do danas“, *Alma mater – list akademske omladine* (Zagreb), 16. svibnja 1935, 1.

novca ne može se ništa“.⁵ Ujedno, ograničene financijske mogućnosti bile su jedan od glavnih problema s kojima se većina studenata u međuraću susretala.

Studentski život u međuratnoj Jugoslaviji bio je pun izazova. Analizirajući izazove s kojima su se studenti u međuratnoj Jugoslaviji susretali, Vojo Rajčević ističe tri osnovna preduvjeta ključna za životni standard studenta: stipendije, smještaj i prehrana.⁶ Do Prvog svjetskog rata veliku važnost u stipendiranju studenata imale su različite privatne inicijative, gradovi, manja mjesta i slično. Unatoč tome, većina studenata je i tada imala financijskih poteškoća, a stipendija je bilo premalo. Izbijanjem rata situacija se dodatno pogoršala, a promjene koje su potom uslijedile uvelike su utjecale na to da primat u financijskoj potpori studenata preuzme država. Naime, od 1919. počeo se razvijati novi sustav stipendiranja koji je uglavnom dolazio iz budžeta zemaljskih vlada. Stoga je tek manji broj stipendija dolazio iz zaklada novoosnovanih privatnih korporacija.⁷ No, ta sredstva nisu bila ni izbliza dovoljna za pokrivanje financijskih potreba većeg dijela studenata na zagrebačkom sveučilištu. Nakon završetka Prvog svjetskog rata oko 75% studenata nije se moglo uzdržavati iz roditeljskih potpora, a u cijelom međuratnom razdoblju broj stipendija pokrivao je manje od 3,77% ukupnog broja slušača. Pri tome su studenti MEFZG-a bili u osobito lošem položaju jer je samo 0,55% studenata medicine primalo stipendiju. Najbolje su prošli studenti Veterinarskog fakulteta gdje je 9,07% studenata primalo neki oblik stipendije, pri čemu ih je najviše stipendiralo Ministarstvo vojske i mornarice.⁸

Drugi veliki izazov predstavljao je nedostatak adekvatnog smještaja. Nakon Prvog svjetskog rata i osnutka Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca Zagreb je uz Beograd i Ljubljanu postao važno sveučilišno središte nove države. To se odrazilo i na povećanje broja studenata. Naime, u akademskoj godini 1919/1920. na zagrebačkom je sveučilištu studiralo 2.880 studenata, a u akademskoj godini 1940/1941. ta se brojka povisila na 6.900 što je bio porast od 246%.⁹ Veliki porast broja studenata za posljedicu je između ostaloga imao i kronični nedostatak adekvatnog smještaja za studente. Naime, u Zagrebu je između 1918. i 1941. djelovalo više studentskih domova s ukupnim kapacitetom do 450 studenata što je bilo daleko premalo u odnosu na tadašnje potrebe.¹⁰

5 V. Turina, „Pismo iz Zagreba – Poseta Kluba Studenata Historije na Zagrebačkom Univerzitetu“, *Studentski glasnik* (Beograd), 17. januara 1928, 1.

6 Vojo Rajčević, *Studentski pokret na Zagrebačkom sveučilištu (1918-1941)*, Zagreb 1959, 16-17.

7 Isto.

8 Ivica Šute, „Sveučilište u Zagrebu (1918-1990)“, u: *Sveučilište u Zagrebu 350 godina*, ur. Marijana Polić Bobić, Zagreb 2019, 63.

9 Isto.

10 U međuratnom razdoblju izgrađena je prva planski napravljena zgrada u Zagrebu za potrebe studentskoga doma. Radilo se o studentskom domu koji je bio smješten u Runjaninovoj ulici. Glavni inicijator izgradnje bio je tadašnji rektor Sveučilišta u Zagrebu i liječnik Karlo Radoničić. Izgradnja je započela u lipnju 1921, a završena je u srpnju 1922. Veliki doprinos u izgradnji dom dali su sami studenti, a Klaić navodi kako su „plaćeni radnici upotrebljeni tek tada, kada se došlo do radnja, koje zahtijevaju stručno znanje“. Prvi studenti bili su useljeni u akademskoj godini 1921/2. Studentski dom je mogao primiti 300 studenata. Vidi više u: Vjekoslav Klaić, „Studenti“, u: *Sveučilište Kraljevine*

Osim toga, za studente medicine veliki je problem predstavljala i raštrkanost nastavnih baza. Naime, Medicinski fakultet je u međuraću osim na Šalati nastavne baze imao još i na Zvijezdi te u Petrovoj, Draškovićevoj i Kukovićevoj ulici što je uvelike otežavalo pronalazak odgovarajućeg smještaja.

Treći izazov za studentsku populaciju predstavljala je prehrana. Problem studentske prehrane bio je aktualan od samih početaka Sveučilišta. Prvi studentski restoran u Zagrebu bila je Hrvatska mensa academica čija se ideja o osnutku javila 1896, a realizirala se 1898.¹¹ Mensa je djelovala kroz cijelo razdoblje rata, a zatvorena je uvođenjem Šestosiječanjske diktature 1929. Ponovno je pokrenuta 1935.¹² Osim nje, od velike važnosti je bila i Centralna akademska menza osnovana 1920. za koju su se između ostalog zalagali rektor Sveučilišta u Zagrebu i liječnik Karlo Radoničić te liječnik i jedan od osnivača Medicinskog fakulteta Miroslav Čačković.¹³ Uz ove studentske restorane djelovalo je još nekoliko manjih.¹⁴ Međutim, kapaciteti studentskih restorana u međuratnom razdoblju jednostavno nisu bili dovoljni za sve studente u Zagrebu. Osim toga, za studente medicine tadašnji su studentski restorani bili predaleko, radi čega će krajem 1930-ih Klub medicinara pokrenuti vlastiti.

Klub medicinara – osnutak, ciljevi i glavna obilježja

O pokretanju Kluba medicinara nema sačuvanih arhivskih izvora, pa je onodobna periodika glavni izvor za rekonstrukciju ovoga događaja. Za početak treba spomenuti poziv Kluba medicinara objavljen u *Liječničkom vjesniku* 1920. u kojem se mole donacije u obliku knjiga i novca za tek osnovano društvo. Naime, na početku poziva istaknuto je kako je Klub „osnovan prošle godine, zadaća mu je da djeluje na polju narodnog zdravlja predavanjima i brošurama i da podupire vrijedne medicinare u stručnoj im naobrazbi“.¹⁵ Stoga se na temelju ovoga poziva može reći kako je Klub osnovan 1919. Sljedeći izvor su dvojica studenata koji su pisali o prvim godinama Kluba, Martin Prelog i Josip Međaši. Prelog je 1925. u *Medicinarskom vjesniku* dao kratak pregled dotadašnjih aktivnosti Kluba medicinara. Pri tome je odmah na početku istaknuo kako

Srba, Hrvata i Slovenaca u Zagrebu 1874-1924, 228-229; Hodomir Sirotković, „Sveučilište između dva rata (1918-1941)“, *Spomenica u povodu proslave 300-godišnjice Sveučilišta u Zagrebu*, ur. Jaroslav Šidak, Zagreb 1969, 158; Tomislav Čorić, *Pola stoljeća Studentskog centra u Zagrebu*, Zagreb 2007, 14-15.

11 Luetić, *Studenti Sveučilišta u Zagrebu (1874-1914)*, 143-149.

12 Čorić, *Pola stoljeća Studentskog centra u Zagrebu*, 15.

13 Čorić, *Pola stoljeća Studentskog centra u Zagrebu*, 15; Martin Kuhar – Branko Šimat, „Dekani Medicinskog fakulteta“, u: *Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu (1917-2019)*, ur. Marko Pečina – Marijan Klarica, Zagreb 2017, 55, 57.

14 Uz Menzu Kluba medicinara u međuratnom Zagreba su uz više ili manje uspjehe, među ostalima, djelovale Židovska menza, Bugarska menza, Vojvodanska menza, Katolička menza i druge. Antun Vrgoč, „Današnja visokoškolska nastava u Zagrebu“, *Alma mater Croatica* (Zagreb), 1942/43, 57.

15 Anonimno, „Klub medicinara u Zagrebu“, *Liječnički vjesnik*, 5, 42, 1920, 265-266.

„se prva skupština slušača sastala 1918. godine u zimskom semestru“. Iako su tom prilikom bila sastavljena i prva pravila, ona nisu bila prihvaćena te su vraćena na doradu.¹⁶ No, pravila su prihvaćena tek 28. siječnja 1920. Slično navodi i Međaši koji je 1937. u *Savremenom hrvatskom medicinaru* objavio kratku povijest Kluba medicinara do kraja 1920-ih. Prema Međašiju, Klub medicinara osnovan je 1918.¹⁷ I na kraju, treba spomenuti i Klaića koji u *Spomenici* iz 1924. navodi da je Klub medicinara osnovan 1920.¹⁸ Za pretpostaviti je kako je Klaić ovu tvrdnju iznio na temelju prvih klupskih pravila iz 1920. Na temelju tih pravila iz 1920. Klub medicinara je i formalno započeo s djelovanjem. Međutim, neovisno o tome je li Klub medicinara osnovan 1918, 1919. ili 1920. u svakom slučaju se može zaključiti kako su već prve generacije studenata imale potrebu za pokretanjem vlastitog društva koje će zastupati njihove interese na MEFZG-u i Sveučilištu. Od 1918. do 1941. studentsko udruženje medicinara nosilo je naziv Klub medicinara, odnosno Klub medicinara u Zagrebu. Na sjednici održanoj 6. ožujka 1941. Klub medicinara promijenio je naziv u Hrvatski klub medicinara, a krajem ožujka 1941. izglasana su i nova društvena pravila.¹⁹ Nedugo potom, 18. travnja 1941. Hrvatski klub medicinara preuzeo je ustaški povjerenik Roman Brnjas čime završava djelatno razdoblje ovoga društva.²⁰

Ključnu ulogu za postojanje i funkcioniranje Kluba imala su pravila. Sačuvana su sva tri poznata pravila Kluba medicinara. Prvo klupsko pravilo iz 1918/19. potvrđeno je 1920. i danas se nalazi u HDA unutar zbirke pravila društava 1845-1945. Pravila Kluba medicinara iz 1937. i 1941. sačuvana su na MEFZG. Osnovna svrha Kluba medicinara prema pravilima iz 1919. jest „1. pomagati i popularizovati medicinske nauke kao i ostale prirodne nauke; 2. djelovati na polju narodnog zdravlja predavanjima i brošurama; 3. zastupati i braniti staleške interese; 4. podizati društvenost i uzajamno pomaganje među kolegama.“²¹ Na sličan je način, uz neke izmjene, opisana svrha Kluba medicinara i u pravilima iz 1937. Tada su osnovni zadaci Kluba bili: „1. da članovima omogući da se bave stručnim i općim naukama i usavršavaju u njima te da se vježbaju u slobodnoj diskusiji sviju pitanja iz tih oblasti; 2. da širi društvenost među članovima; 3. da zastupa interese slušača medicine, a osobito svojih članova, pred nadležnim vlastima i ustanovama; 4. da radi na promicanju ciljeva saveza medicinara kraljevine Jugoslavije i Sveslavenskog saveza medicinara; 5. da stvori uslove za materijalno pomaganje siromašnih medicinara,

16 Martin Prelog, „Klub medicinara na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu“, *Medicinarski vjesnik* (Zagreb), ožujak 1925, 8.

17 Josip Međaši, „O historijatu i sadašnjem radu Kluba medicinara u Zagrebu“, *Savremeni hrvatski medicinar* (Zagreb), rujan-listopad 1937, 217-220.

18 Klaić, *Studenti*, 234.

19 Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu (Dalje: MEFZG), Opći fond, Broj 1264 Primlj. dne. 20. 3. 1941. Dekanatu medicinskog fakulteta; MEFZG, Opći fond, 1494/41 Pravilnik Hrvatskog kluba medicinara

20 Hrvatski državni arhiv (Dalje: HDA), 1216 Hrvatski klub medicinara, Dopisna knjiga Hrvatskog kluba medicinara.

21 HDA, Pravila društva 1845-1945, *Klub medicinara*, Zemaljska vlada – odjel za unutarnje poslove (UOZV SP) 2367/1921

osobito svojih članova; 6. da radi na osnivanju medicinarske menze, potpornog fonda medicinara i medicinarskog doma²². Pravila društva iz 1941. sadrže određene promjene. Prva, druga, četvrta²³ i peta točka pravila iz 1937. ostale su iste. Nova pravila ukupno su sadržavala sedam ciljeva, a dodane i promijenjene točke promicale su suradnju studenata medicine sa „svim studentskim i liječničkim društvima kao i svim ostalim organizacijama koje se bave proučavanjem i podizanjem narodnog zdravlja“. Osim toga, jedan od dodanih zadataka bio je i rad na reformi studija medicine.²⁴

S obzirom da arhivsko gradivo iz prvih godina Kluba nije sačuvano, teško je u cijelosti rekonstruirati upravljačku strukturu. Međutim, može se pretpostaviti kako je upravljačka struktura Kluba bila slično organizirana kao i kod drugih društava koja su djelovala na Sveučilištu 1920-ih i 1930-ih. Primjerice, vodstvo Klub studenata historije sastojalo se od predsjednika, potpredsjednika, tajnika i blagajnika koji su činili upravno tijelo. Uz njih je postojao i revizor koji je pregledavao klupske zapisnike te blagajničke i tajničke knjige. Sredinom 1930-ih funkcija tajnika je restrukturirana na tajnik I. i tajnik II.²⁵ Organizacijsku strukturu Kluba studenata veterinarske medicine činili su predsjednik, tajnik, blagajnik, knjižničar te dva odbornika. Do kraja 1930-ih uvedene su funkcije potpredsjednik I. i II, tajnik I. i II, blagajnik I. i II. te četiri odbornika i dva zamjenika odbornika. Osim toga, formirao se i nadzorni odbor.²⁶ Prve informacije o organizacijskoj strukturi Kluba medicinara potječu iz već spomenutih pravila iz 1920. Društvenim pravilima iz 1920. predviđeni su upravni i nadzorni odbor te glavna skupština i „obranični“ sud. Upravni odbor, kao središnje tijelo, činili su: predsjednik, potpredsjednik, tajnik za unutarnje poslove, tajnik za vanjske poslove, blagajnik, knjižničar i četiri odbornika.²⁷ Navedena struktura društva održala se i kasnijih godina, čemu u prilog idu izbori iz 1925. Na izborima održanima 1925. članovi Kluba birali su predsjednika, potpredsjednika, tajnika I. i II, blagajnika i knjižničara te odbornike i revizioni odbor.²⁸ Pravila iz 1937. donose određene promijene u klupskoj strukturi jer su predviđala glavnu skupštinu, upravni odbor, nadzorni odbor, sekcije i časni sud. Upravni odbor sastojao se od 15 članova: predsjednika, dva potpredsjednika, dva tajnika, dva blagajnika, dva knjižničara, arhivara i pet odbornika. Osim toga, pravilima

22 MEFZG, Opći spisi, Pravila Kluba medicinara na Sveučilištu u Zagrebu, prihvaćena na XX. glavnoj godišnjoj skupštini dne 7. prosinca 1937.

23 Ne navodi se više suradnja sa Sveslavenskim savezom medicinara (o djelovanju ove organizacije vidi više u nastavku rada).

24 MEFZG, Opći fond, 1494/41 Pravilnik Hrvatskog kluba medicinara

25 Dora Kosorčić, „Klub studenata historije Sveučilišta Srba, Hrvata i Slovenaca u Zagrebu“, u: *Zapisnik Kluba slušača historije na Sveučilištu SHS u Zagrebu*, prir. Dora Kosorčić – Damir Agičić, Zagreb 2021, X; O djelovanju Kluba slušača historije vidi još i: Agičić, „Klub studenata povijesti Sveučilišta u Zagrebu (1925-41)“, *Radovi: Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 25, 1, 1992, 249-262. <https://hrcak.srce.hr/51109> (13. 9. 2021)

26 Ivan Ljubić – Josip Živković, „50 godina studentske organizacije Veterinarskog fakulteta u Zagrebu“, u: *50 godina Veterinarskog fakulteta*, ur. Stjepan Rapić, Zagreb 1969, 197-204.

27 Vidi više u: HDA, *Klub medicinara*

28 MEFZG, Opći spisi, Klub medicinara na Sveučilištu u Zagrebu, 15. XII. 1925.

su bila propisana i sva prava, obveze i dužnosti upravnih tijela što upućuje na visoku organizacijsku razinu Kluba krajem 1930-ih.²⁹

Najveća promjena u odnosu na početne godine u Kluba medicinara ostvarena je formiranjem nekoliko sekcija i odbora: sekcija za izmjenu, sekcija za izdavanje skripata, sekcija za podupiranje siromašnih kolega, odbor za izdavanje časopisa, odbor za otvaranje menze i odbor za priređivanje zabava i ekskurzija.³⁰ Osnovna uloga sekcija i odbora bila je razvijanje pojedinih klupskih aktivnosti koje su bile važne za same članove i ostvarivanje temeljnih ideja Kluba. Osim toga, Klub medicinara je u razdoblju od 1918. do 1941. izdavao i dva časopisa, *Medicinarski vesnik*³¹ i *Savremeni klub medicinara*.³²

Glavne aktivnosti – uspjesi i problem

Borba za osiguravanje adekvatnog prostora za rad Kluba

U razdoblju od 1918. do 1941. jedno o središnjih pitanja u radu Kluba medicinara bilo je osiguravanje adekvatnih prostorija za rad društva. Radilo se o važnoj stavki za rad Kluba, pošto su klupske prostorije trebale biti korištene za različite aktivnosti, poput održavanja skupština, druženja članova i organizaciju knjižnice.

Budući da o prvim godina rada Kluba medicinara nema sačuvano dovoljno dokumenata, teško je reći gdje su se nalazile prve klupske prostorije. Prve informacije o tome sežu u studeni 1927. kada su predstavnici Kluba medicinara uputili dopis upravi fakulteta gdje su između ostalog upozorili na problem nedostatka adekvatnog prostora i nemogućnost pokretanja klupske knjižnice.³³ Službene prostorije društva u tom su se trenutku nalazile u jednoj mansardnoj prostoriji Zavoda za anatomiju, no to nije bio adekvatan prostor za rastuće potrebe Kluba. Naime, jedan od imperativa društva bio je osnutak knjižnice koja bi zadovoljavala potrebe tadašnjih studenata medicine. Naime, u to su doba studenti često produživali studij jer si nisu mogli priuštiti svu potrebnu literaturu. Međutim, molba nije polučila veći uspjeh.

Uprava Kluba je na problem nedostatka prostora upozoravala i 1930. U dopisu koji su predstavnici Kluba uputili fakultetskom savjetu 1930. ponovno se moli da im se

29 Vidi više u: MEFZG, Opći spisi, Pravila Kluba medicinara na Sveučilištu u Zagrebu, prihvaćena na XX. glavnoj godišnjoj skupštini dne 7. prosinca 1937.

30 Uprava Kluba medicinara, „Rad Kluba medicinara u šk. god. 1936-37“, *Savremeni hrvatski medicinar* (Zagreb), rujan-listopad 1937, 204-206.

31 Prvi i posljednji broj časopisa izdan je 1925. Vidi više u: Međaši, *O historijatu i sadašnjem radu Kluba medicinara u Zagrebu*, 217-220; Dražen Pulanić, „Povijest studentskih medicinskih časopisa na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu“, *Liječnički vjesnik*, 6, 120, 1998, 165.

32 *Savremeni hrvatski medicinar* izlazi je između 1937. i 1938, a ukupno je objavljeno 11 brojeva. Vidi više u: Pulanić, *Povijest studentskih medicinskih časopisa*, 165-166.

33 MEFZG, Opći spisi, Klub medicinara u Zagrebu, Slavnom profesorskom zboru medicinskog fakulteta u Zagrebu; MEFZG, Opći spisi, Broj 133. Klub medicinara u Zagrebu, 15. XI. 1930. P.T. Fakultetskom savjetu medicinskog fakulteta u Zagrebu

osiguraju adekvatne prostorije. Nakon što su izgubili mansardnu prostoriju na Zavodu za anatomiju, predstojnik Zavoda za eksperimentalnu patologiju i farmakologiju Miroslav Mikuličić prepustio im je jednu prostoriju na njegovu Zavodu. No, radilo se o privremenom rješenju koje nije omogućavalo normalno funkcioniranje Kluba. Tom su prilikom predstavnici Kluba, među ostalim, naveli i kako je Udruženje jugoslavenskih medicinara u Beogradu tada raspolagalo s tri prostorije i menzom za više stotina studenata. Stoga je Klub medicinara zahtijevao od fakultetskog savjeta barem dvije prostorije u kojima bi se mogla smjestiti uprava Kluba i čitaonica.³⁴ Iako nije sačuvan odgovor fakultetskog savjeta, za pretpostaviti je kako problem ni tada nije bio riješen jer je Klub o ovome problemu pisao i 1939.

Krajem 1930-ih godina Klub medicinara uživao je veliku popularnost među studentima medicine, no pitanje prostora ni dalje nije bilo riješeno.³⁵ O ovom problemu govori i dopis koji je klupska uprava uputila fakultetskom savjetu 20. prosinca 1939. Klub je tada raspolagao s jednom prostorijom koju im je ustupio Fran Smetanka, predstojnik Zavoda za fiziologiju i embriologiju.³⁶ Međutim, ta prostorija, kao ni prethodne, nije zadovoljavala rastuće potrebe društva i bila je isključivo privremeno rješenje. Iako su argumenti bili posve opravdani, predstavnici fakulteta ni tada nisu mogli riješiti ovaj problem. Glavna je zapreka bila u tome što izgradnja kompleksa zgrada za potrebe MEFZG-a nije bila dovršena ni krajem 1930-ih. S obzirom na to, studentima je bila ponuđena još jedna prostorija u Zavodu za fiziologiju i embriologiju u kojoj je prije toga bio smješten Jugoslavenski klub medicinara.³⁷ No, i tada se radilo prvenstveno o provizornom, a ne trajnom rješenju.

34 MEFZG, Opći spisi, Broj 133. Klub medicinara u Zagrebu, 15. XI. 1930. P.T. Fakultetskom savjetu medicinskog fakulteta u Zagrebu.

35 U akademskoj godini 1938/1939. Klub medicinara je imao 501 člana. U prosincu 1939. broj studenata koji su bili članovi Kluba medicinara iznosio je gotovo 700. Godine 1938. na MEFZG-u je studiralo 890, a 1939. 1129 studenata. Rajčević, *Studentski pokret na Zagrebačkom sveučilištu (1918-1941)*, 26; MEFZG, Opći spisi, Klub medicinara u Zagrebu, Br. 1007-T/XXI Ugl. Dekanat medicinskog fakulteta Zagreb; MEFZG, Opći spisi, Broj 3514/39 Primlj. dne. 21. XII. 39. Predmet: Prostorija za Klub medicinara uređenje

36 MEFZG, Opći spisi, Klub medicinara, Br. 69-T/XXII; Iako o tome nema direktnih svjedočanstava za pretpostaviti je kako je Klub medicinara u prostorijama Zavoda za eksperimentalnu patologiju i farmakologiju bio do 1935. U prilog tome ide i to da je Klub u akademskoj godini 1933/1934. još uvijek bio smješten tamo. Situacija se promijenila 1935. kada dolazi do odlaska dotadašnjeg predstojnika Miroslava Mikuličića. Tom prilikom dolazi i do reorganizacije u kojoj Zavod za eksperimentalnu patologiju i farmakologiju postaje Zavod za farmakologiju, a na čelo ustanove dolazi farmakolog Ivo Ivančević. Osim toga, dio prostorija prepušten je Zavodu za sudsku medicinu i kriminalistiku radi čega se može pretpostaviti kako je i Klub medicinara tada ostao bez svoje prostorije. Vidi više u: Marko Kolić, *Povijest farmakologiju u Hrvatskoj: Zavod za farmakologiju Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (1918-1963)*, diplomski rad, Zagreb 2021, 43-51; MEFZG, Opći spis, Broj 2891/1933 Prim. dne. 4. januara 1933. Dekanat medicinskog fakulteta sveučilišta kraljevine Jugoslavije u Zagrebu, Klub medicinara u Zagrebu

37 MEFZG, Opći spisi, Broj 3514/39 Primlj. dne. 21. XII. 39. Predmet: Prostorija za Klub medicinara uređenje; Jugoslavenski klub medicinara je naziv za društvo studenata medicine jugoslavenske orijentacije na Medicinskom fakultetu u Zagrebu. Društvo je osnovano 29. travnja 1934. a prvi predsjednik

Organizacija knjižnice i publicistička aktivnost

Organizacija knjižnice, nabava knjiga i izdavanje skripti predstavljali su važnu stavku u aktivnostima Kluba medicinara tijekom cijelog promatranog razdoblja. Studij medicine nije se mogao završiti bez opsežne literature koja je u razdoblju međuraća često bila nedostupna većem broju studenata. Za nedostupnost literature bila su ključna dva razloga: visoka cijena i jezik. Naime, u to se doba malo medicinske literature tiskalo na hrvatskom jeziku, a veliki broj studenata nije raspolagao dovoljno kvalitetnim znanjem stranih jezika.

O problemu nabavke knjiga i ostale literature potrebne za završetak studija sačuvalo se nešto više izvora. Već 1922. Klub medicinara upozorava predstavnike fakulteta na važnost njihova uključivanja u nabavku knjiga koje bi se nalazile u sklopu klupske knjižnice. Prema izračunu klupskih predstavnika, godine 1922. je za 170 knjiga trebalo izdvojiti 48.000 kruna što je za klupski proračun bio veliki iznos.³⁸ Budući da se nije sačuvalo odgovor uprave na navedenu molbu, ne može se reći kako je riješen ovaj prijedlog. No, osiguravanje dovoljnih financijskih sredstava za kupnju knjiga i druge literature i dalje će ostati otvoreno pitanje.

Nezadovoljni dostupnošću literature, predstavnici Kluba medicinara su 1924. upravi fakulteta uputili dopis u kojemu su predložili privremeno rješavanje problema u vidu izdavanja skripti za pojedine predmete. Pri tome su predložili da im fakultet dodijeli dvije prostorije u koje bi mogli smjestiti litografski stroj te namjestiti stan u kojemu bi boravio jedan litograf kojega bi društvo plaćalo.³⁹ Osim toga, za razliku od knjiga, skripte je bilo puno lakše napraviti te su bile znatno jeftinije.⁴⁰ Uz to, skripte su bile tiskane na hrvatskom jeziku što je bitno olakšavalo spremanje ispita većini studenata.⁴¹

Međutim, profesori nisu uvijek blagonaklono gledali na skripte smatrajući ih manjkavima i nedovoljnim za spremanje ispita iz pojedinih predmeta na MEFZG-u. Shodno tome, zanimljiv je i odgovor dekana MEFZG-a na dopis Kluba medicinara iz 1924. Predstavnici fakulteta bili su svjesni manjka knjiga. Međutim, većina profesora nije bila spremna prepustiti svoje bilješke s predavanja studentima. Skriptama kao sredstvu

bio je Žarko Kravić. Vidi više u: HDA, 1216 Hrvatski klub medicinara, Zapisnik glavne godišnje skupštine održane 31. I. 1935. održane u predavaonici Interne klinike u Draškovićevoj ulici; HDA, 1216 Hrvatski klub medicinara, Zapisnik skupština i odborskih sednica

38 MEFZG, Opći spisi, 2143/1922, Klub medicinara u Zagrebu, 24. oktobra 1922.

39 Treba reći kako ovaj prijedlog nije izdvojen slučaj na Sveučilištu. Primjerice, Klub studenata veterinarske medicine je u razdoblju do 1919. do 1939. ukupno izdao 15 skripti u 22 izdanja, odnosno sve skupa 2.700 primjeraka. MEFZG, Opći spisi, Klub medicinara u Zagrebu, Slavnom profesorskom zboru medicinskog fakulteta u Zagrebu, 1924. Ljubić – Živković, *50 godina studentske organizacije Veterinarskog fakulteta u Zagrebu*, 198.

40 Međutim, treba reći kako je i izdavanje skripti predstavljalo financijski izazov. Naime, studenti su nerijetko bili vrlo siromašni te je često nekoliko studenta učilo iz jedne skripte. Prelog navodi kako je to za posljedicu imalo da „najveći dio skripata izjedaju moljci u klupskoj sobi“. Prelog, *Klub medicinara*, 10.

41 Anonimno, „Koje pogodnosti pruža Klub medicinara svojim članovima u pogledu učevnih pomagala“, *Savremeni hrvatski medicinar* (Zagreb), veljača 1937, 55-56.

za učenje osobito nisu bili skloni profesori kliničkih predmeta jer su smatrali kako je „na tim predmetima ključno svladati metodu naučnog mišljenja, a ne opisati pojedine slučajeve“. Uz to, profesori su smatrali kako adekvatna zamjena, do izrade udžbenika na hrvatskom jeziku, mogu biti i strani udžbenici. Pri tome nije uvažavan argument Kluba medicinara kako 50% studenata ne zna niti jedan strani jezik.⁴² Većina profesora je smatrala kako je za studij medicine i ozbiljnog liječnika važno da poznaje barem jedan strani jezik. Klub medicinara još je istaknuo i kako su njemački udžbenici preskupi⁴³ zbog čega su predstavnici fakulteta predložili da kao zamjenu studenti koriste francuske izdavače koji su bili jeftiniji a pružali su jednako kvalitetni sadržaj. Istaknuto je i kako je za studente medicine važno da imaju barem jedan kvalitetni udžbenik za svako područje.⁴⁴

Nedostatak klupskih prostorija definitivno je predstavljao veliki problem u organizaciji knjižnice, no iz dostupnih izvora može se zaključiti kako je i ta klupska aktivnost s vremenom bila sve organiziranija.⁴⁵ U prilog tome ide i rad na izgradnji boljeg sustava povratka posuđenih knjiga. Radilo se o problemu koji je s vremenom bio sve veći jer se događalo da pojedini studenti završe studij, a da nikada ne vrate zadužene knjige.⁴⁶ Klubu je nevraćanje knjiga stvaralo i materijalnu štetu jer su brojni studenti ostajali bez prijeko potrebnih materijala za učenje. Primjerice, u dopisu iz 1928. navodi se kako je Klub uslijed nemara pojedinih studenata ostao bez 120 knjiga. Stoga je predloženo da se svakom studentu koji posudi knjigu u klupskoj knjižnici udari pečat Kluba medicinara u indeks. Pečat se mogao poništiti samo kada student vrati knjigu. Vijeće fakulteta prihvatilo je ovaj prijedlog 26. siječnja 1929. čime je problem nevraćanja knjiga u većoj mjeri bio riješen.⁴⁷ Osim prava na korištenje knjiga iz klupske knjižnice, članovi Klub

42 Nedostatak stručne literature na hrvatskom jeziku ostati će problem sve do kraja promatranog razdoblja. Vidi više u: Vrgoč, *Današnja visokoškolska nastava*, 32-33.

43 Delegacija Kluba medicinara je 1923. putovala u München kako bi direktno nabavili knjige od nakladnika. Međutim, to nije bilo naročito uspješno jer ih studenti nisu kupovali. Prelog, *Klub medicinara*, 10.

44 MEFZG, Opći spisi, Morfološko-biološki institut Kr. Sveučilišta u Zagrebu, Br. 380/1924, Dekanatu medicinskog fakulteta u Zagrebu

45 Primjerice, u *Studentskim novinama* iz ožujka 1931. objavljeno je koje se sve skripte mogu dobiti u knjižnici Kluba medicinara. Tom prilikom je objavljeno i radno vrijeme knjižnice koja je za korisnike tada bila otvorena utorkom i četvrtkom od 9 i 30 do 11. Anonimno, „Medicinski fakultet“, *Studentske novine* (Zagreb), ožujak 1931, 4.

46 Bilo je slučajeva kad su knjige bile i prodavane, a Prelog navodi kako su neke završile i u Krakovu ili Varšavi. Osim toga, u *Studentskim novinama* iz 1931. je ostao zabilježen slučaj provale ormara koji je bio smješten u klupskoj knjižnici. Provala se dogodila tijekom zimskoga odmora. Anonimno, „Provala ormara u knjižnici Kluba medicinara“, *Studentske novine* (Zagreb), ožujak 1931, 4; Prelog, *Klub medicinara*, 10; MEFZG, Opći spis, Molba Kluba medicinara da bi dekanat intervenirao u stvari nevraćanja klupskih knjiga po kolegama, 191/1927.

47 MEFZG, Opći spis, Broj 1452, Prim. dne. 29. XII. 1928. Dekanat liječničkog fakulteta sveučilišta kraljevine S.H.S. u Zagrebu

medicinara imali su popust od 25% na sva izdanja Zbora liječnika, odnosno Medicinske biblioteke.⁴⁸

Uz brigu za organizaciju knjižnice, Klub je između 1918. i 1941. izdao i niz skripti za pojedine predmete. Iako nisu svi profesori bili skloni korištenju skripti kao jeftinije opcije za pripremanje ispita, čini se kako su s vremenom i oni prihvatili tu soluciju. Prvu skriptu za potrebe studenata izradio je farmakolog i patofiziolog Miroslav Mikuličić 1923, a bazirala se na njegovim predavanjima iz farmakologije.⁴⁹ Zanimljivo je primijetiti kako je ta skripta tiskana i godinama kasnije, a bila je aktualna i 1937. kada se članovima Kluba prodavala za 80, odnosno nečlanovima za 100 dinara.⁵⁰ S vremenom se broj skripti povećao, pa je tako Klub između srpnja 1938. i studenog 1939. raspolagao s 23 skripte. Među njima su se nalazile i skripte za fiziku, patologiju, fiziologiju, bakteriologiju, okulistiku, farmakologiju, psihijatriju i ginekologiju. Osim toga, prodaja skripti je uz značke i časopise Klubu medicinara u periodu od srpnja 1938. do studenog 1939. donijelo zaradu od 36.190,50 dinara.⁵¹

Menza Kluba medicinara

Mreža studentskih restorana u Zagrebu tijekom međuratnog razdoblja bila je slabo razvijena. Postojeći studentski restorani nisu ni približno zadovoljavali sve studentske potrebe. Studenti medicine su k tome imali problem što im se fakultet nalazio daleko od bilo kojeg studentskog restorana, a nastava organizirana na više mjesta u gradu dodatno im je otežavala organizaciju vremena. Stoga je otvaranje studentskog restorana namijenjenog studentima medicine bilo jedno od temeljnih zadataka kojima se Klub medicinara bavio.

Najveća prepreka u ostvarivanju ovog cilja bila je pronalazak odgovarajućeg prostora i nabava potrebnog inventara. Klub medicinara ovom je problemu pokušao doskočiti na različite načine pa je tako između ostaloga objavljivao i oglase u *Hrvatskom dnevniku* te pisao gradskoj upravi. Rješenje je nađeno tek 1936. kada se pojavio oglas u kojem su se u najam nudila dva lokala na adresi Ribnjak 2. Zbog blizine fakultetu i veličine prostora, navedena je lokacija bila idealna za otvaranje studentskog restorana. Stoga je Klub medicinara nakon pregovora sa Zebecom, kućevlasnikom iz Vukovara, sklopio

48 Anonimno, *Koje pogodnosti pruža Klub medicinara svojim članovima u pogledu učevnih pomagala*, 55-56.

49 Kolić, *Povijest farmakologiju u Hrvatskoj*, 38-39.

50 Novu skriptu napravio je tek Ivo Ivančević 1944, a temeljila se na njegovim predavanjima. Vidi više u: Anonimno, *Koje pogodnosti pruža Klub medicinara svojim članovima u pogledu učevnih pomagala*, 55; Biserka Belicza – Jasminka Posinovec – Vladimir Dugački, *60 godina Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (1917-1977) – razvoj nastave, udžbenici i skripte*, Zagreb 1977, 83; Kolić, *Povijest farmakologiju u Hrvatskoj*, 68-69.

51 HDA, 1216 Hrvatski klub medicinara, Dopisna knjiga Hrvatskog kluba medicinara, Promet u knjizi prodaje 19. VII. 1938. – 14. XI. 1939.

ugovor o najmu jednog prostora za 1.400 dinara mjesečno.⁵² Budući da Klub nije imao dovoljno vlastitih sredstava, računalo se na potporu fakulteta, odnosno profesora, docenata i asistenata. Uz to, tadašnje vodstvo Kluba smatralo je kako će otvaranjem studentskog restorana studenti dobiti jedinstveno mjesto koje će poslužiti kao „sastajalište svih medicinara i mjesto gdje će oni moći kulturno i naučno raditi, a nedjeljom i blagdanima se zabavljati“.⁵³

Prvotno je bilo planirano da se studentski restoran otvori 11. siječnja 1937. no do toga nije došlo. Glavni razlog za neotvaranja studentskog restorana bio je u tome što je kasnila dozvola Kraljevske banske uprave za prodaju stvari bivšeg Plemičkog konvikta Klubu medicinara.⁵⁴ Usprkos tome, Klub je do otvaranja sakupio značajna sredstva u novcu i namirnicama potrebnima za rad studentskog restorana. Od donacija djelatnika MEFZG-a bilo je prikupljeno 900 dinara, zagrebačko je građanstvo kroz studentske akcije prikupljanja novca dalo 11.530 dinara, a student medicine Stjepan Cvijetić je u rodnom mjestu Jazavica, danas u sastavu grada Novske, sakupio osam vreća kumpira, jednu vreću graha i jednu vreću luka.⁵⁵ Za potrebe otvaranja Menze klupskim je aktivnostima u konačnici bio sakupljen iznos od 19.162 dinara. Od tog je iznosa za pokretanje Menze potrošeno 5.742,25 dinara. Studentski je restoran konačno otvoren 1. ožujka 1937. pod nazivom Menza Kluba medicinara. Za stolove i stolice bilo je namijenjeno 2.500 dinara.⁵⁶ Međutim, Klub je prilikom otvaranja stolove i stolice posudio na mjesec dana dok im ne stignu njihovi. Menza se sastojala od dvije blagovaonice, smočnice i kuhinje. U sklopu najma, Klub medicinara imao je i sobu u potkrovlju gdje su se smjestili zaposlenici Menze.⁵⁷

Podršku u otvaranju Menze studenti su dobili i od većeg broja profesora MEFZG-a te tadašnjeg dekana, otorinolaringologa Ante Šercera.⁵⁸ Njima u čast Klub medicinara je 7. ožujka priredio i svečanu večeru na koju su bili pozvani i predstavnici s MEFZG-a,

52 Uprava Kluba medicinara, „Otvaranje medicinarske menze u Zagrebu. Značenje medicinarske menze za rad Kluba medicinara“, *Savremeni hrvatski medicinar* (Zagreb), siječanj 1937, 16-18.

53 Isto.

54 Uprava Kluba medicinara, „1. ožujka otvorena je menza medicinara u Zagrebu“, *Savremeni hrvatski medicinar* (Zagreb), ožujak 1937, 103-106; Katarina Dadić – Vlatko Smiljanić, „Odgoj i obrazovanje u Plemičkom konviktu u Zagrebu od 1852. do 1914. godine“, *Obnovljeni Život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 75, 4, 2020, 531-532. <https://hrcak.srce.hr/243930> (18. 9. 2021)

55 Uprava Kluba medicinara, „Radovi oko otvaranja medicinarske menze“, *Savremeni hrvatski medicinar* (Zagreb), veljača 1937, 54-55.

56 Uprava Kluba medicinara, *1. ožujka*, 103-106.

57 Alois Maly, „Izvjestaj pročelnika socijalne sekcije“, *Savremeni hrvatski medicinar* (Zagreb), studeni-prosinac 1937, 240-243.

58 Ovdje treba istaknuti i patologa Marcela Kornfelda koji se intenzivno zalagao za pokretanje Menze. To je pokazao i prilikom vlastita sprovoda pošto mu je jedna od posmrtnih želja bila da se novac namijenjen za vijence preusmjeri u blagajnu Kluba medicinara za potrebe Menze. Studenti su mu zbog toga iz zahvalnosti dali napraviti portret kojega su postavili u prostorijama Menze. Uprava kluba medicinara, *1. ožujka*, 103-104; MEFZG, Opći spisi, Klub medicinara Zagreb, Fiziološki zavod, Šalata. br. 736-1/XVI. Zagreb, dne 13. ožujka 1937. O Marcelu Kornfeldu vidi više u: Ivica Vučak, „Marcel Kornfeld (Donja Tuzla, 21.1.1886 – Zagreb, 28.2.1937)“, *List Medicinskog fakulteta*, 2, 40,

poput Šercera, biologa Borisa Zarnika, farmakologa Ive Ivančevića, forenzičara Eduarda Miloslavića, epidemiologa Vladimira Čepulića i drugih.⁵⁹ Sličnih događanja bilo je i kasnije, pa je tako Klub medicinara 15. studenog 1937. ponovno organizirao svečanu večeru na kojoj su između ostalih bili i Šercer, Čepulić, ginekolog Franjo Durst, psihijatar Radoslav Lopašić, fiziolog Fran Smetanka, fiziolog Rikard Hauptfeld i drugi.⁶⁰

Najveći problem u funkcioniranju Menze predstavljala je nezadovoljavajuća solventnost. Taj problem se javio već nakon tri mjeseca od otvaranja zbog prevelikih rashoda i jedva dovoljnih prihoda. Poskupljenje namirnica, siromaštvo studenta i nedovoljno razumijevanje okoline bili su samo neki od prepreka vezanih uz financijsku održivost Menze.⁶¹ Kako bi riješili problem financiranja, članovi Kluba su u prikupljanju novčanih sredstava često koristili i vrlo inovativne metode. Tako je za potrebe Menze jedan dio novčanih sredstava bio prikupljen i kroz kino projekcije. Naime, od tvrtke Warner Bros Klub je dobio film *Svijet se mijenja* koji su prikazivali u kinu Europa⁶² uz cijene od 3, 4, 5 i 7 dinara. Akcija je u dva navrata donijela po 1.480, odnosno 250 dinara.⁶³ Osim toga, u akademskoj godini 1938/39. Klub medicinara je dobio i financijsku potporu od Fonda za zdravstvenu zaštitu učenika u iznosu od 14.760 dinara.⁶⁴ Da bi povećali prepoznatljivost vlastitog studentskog restorana te time povećali prihode, u Klub medicinara su kao glavne prednosti Menze isticali kvalitetu hrane, minimalne cijene i blizinu fakulteta.⁶⁵ No, Klub je u privlačenju studenata išao i dalje. Tako je od tvrtke Philips Klub na poklon dobio radio koji je bio postavljen u prostorijama Menze. Osim toga, studentima su na raspolaganju bila i dva kompleta šaha te razni časopisi.⁶⁶

2021, 141-139; Marko Kolić, Danica Galešić Ljubanović, „Marcel Kornfeld – zaboravljeni patolog i cijenjeni učitelj“, *Liječnički vjesnik*, 7-8, 144, 2022, 266-271.

59 Uprava Kluba medicinara, *I. ožujka*, 103-106.

60 h, „Počasna večera za gg. profesore u Menzi Kluba medicinara“, *Savremeni hrvatski medicinar* (Zagreb), studeni-prosinac 1937, 248. Dobre odnose s profesorima studenti medicine su njegovali i na druge načine. U međuratnom razdoblju osobito treba istaknuti odnos između studenata i trojice profesora, anatomia Drage Perovića, bakteriologa Emila Praška i već spomenutog Kornfelda. Peroviću su studenti 1921. podigli spomen-ploču u čast njemu i njegovim predavanjima. Prašku su studenti u suradnji s Praškovim nasljednikom, Milanom Pricom, postavili spomen-ploču povodom njegove smrti i dobre suradnje koju su imali za njegova života. Vidi više u: Kolić, „Studenti medicine i nastavnici Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu od 1918. do 1941. godine“, *List Medicinskog fakulteta*, 1, 41, 2022, 121-123.

61 Maly, „Izvještaj o novčanom poslovanju Menze Kluba medicinara u prvom tromjesečju rada“, *Savremeni hrvatski medicinar* (Zagreb), svibanj-lipanj 1937, 184-185.

62 Tada se kino zvalo Balkan.

63 Maly, *Izvještaj pročelnika socijalne sekcije*, 240-243.

64 Financijsku pomoć dobila su još dva studentska restorana, Centralna akademska menza i Hrvatska akademska menza. Polovica iznosa bila je namijenjena za snižavanje cijene obroka za sve studente, a polovica je bila namijenjena za osiguravanje besplatne ishrane najsiromašnijih. Vidi više u: Andrija Štampar, *Socijalna i zdravstvena zaštita slušača sveučilišta i visokih škola u Zagrebu*, Zagreb 1940, 10.

65 h, „Menza Kluba medicinara radi ponovno od 15. rujna“, *Savremeni hrvatski medicinar* (Zagreb), rujan-listopad 1937, 210.

66 Maly, *Izvještaj pročelnika socijalne sekcije*, 240-243.

Najveći problem kod istraživanja povijesti Menze je u tome što su izvori koji svjedoče o njenom postojanju vrlo oskudni. Glavnina informacija nalazi se u *Savremenom hrvatskom medicinaru*. Stoga je teško govoriti o tome kakav je njezin rad bio nakon prestanka izlaza časopisa. Međutim, na temelju članka „Razvitak socijalne i zdravstvene zaštite visokoškolaca“ koji je Andrija Štampar objavio 1941. u *Liječničkom vjesniku*, može se pretpostaviti kako je Menza s radom prestala najkasnije do sredine 1940. Naime, Štampar navodi kako je na početku akademske godine 1940/41. studentima na raspolaganju bilo pet menzi: Hrvatska akademska menza, Centralna akademska menza, Vojvođanska menza, Menza Đačkog doma i Bugarska akademska menza.⁶⁷ Iz ovoga proizlazi kako Menza u trenutku pisanja Štamparova rada više nije bila aktivna. U prilog ovome ide i Antun Vrgoč koji je u *Alma mater Croatica* za akademsku godinu 1942/43. naveo kako su brojne menze u Zagrebu „prestale postojati, ako ne već mnogo prije, a ono obnovom hrvatske države, kada nastaje znatan preokret u socijalnim prilikama sveučilištaraca“.⁶⁸ Međutim, ne može se posve sigurno reći je li pretpostavka o gašenju Menze točna. Naime, Štampar u istom radu navodi kako je „Vojvođanska akademska menza kasnije prestala da prima slušače, kojima je Ured (za socijalnu i zdravstvenu zaštitu slušača)⁶⁹ odobravao pomoć“, a spominje i menzu Kulturnog društva mađarskih akademičara čiji korisnici se nisu financirali iz sredstava Ureda. Naime, Štampar se u radu prvenstveno fokusirao na studentske restorane koji koriste pomoć Ureda i moguće je da je izostavio Menzu.⁷⁰

U svakom slučaju, neovisno o oskudnim informacijama, može se reći kako je Menza Kluba medicinara, unatoč kratkom razdoblju djelovanja, imao važnu ulogu za život tadašnjih studenata. Menza je studentima omogućavala kakav-takav obrok te je bila mjesto sastajanja i druženja.

Studentske razmjene, organiziranje izleta i ostale aktivnosti

Studentske razmjene u današnje doba predstavljaju važan dio studentskog života koji doprinosi profesionalnom usavršavanju te stjecanju novih iskustava i poznanstava. Razvojem transportne mreže i Interneta te ulaskom Republike Hrvatske u Europsku uniju, pokretljivost studentske populacije bitno se povećala. Međutim, to ne znači kako ona nije postojala i prije. Na temelju sačuvanih izvora može se zaključiti kako je Klub medicinara u razdoblju između 1918. i 1941. imao razgranatu mrežu društava s kojima je surađivao po pitanju razmjena. Pri tome je važnu ulogu imala sekcija za izmjene koja je bila zadužena za uspostavu suradnje sa studentskim društvima medicinara diljem

67 Štampar, „Razvitak socijalne i zdravstvene zaštite visokoškolaca“, *Liječnički vjesnik*, 2, 63, 1941, 107.

68 Od svih studentskih restorana koji su djelovali u međuraću tijekom NDH djelovala je samo Centralna akademska menza. Vrgoč, *Današnja visokoškolska nastava*, 57-58.

69 Ured za socijalnu i zdravstvenu zaštitu slušača osnovan je na prijedlog MEFZG-a u srpnju 1939. Osnovna uloga Ureda bila je promicanje socijalne i zdravstvene zaštite studenata na Sveučilištu. Vidi više u: Štampar, *Socijalna i zdravstvena zaštita slušača*, 11-12.

70 Štampar, *Razvitak socijalne i zdravstvene zaštite*, 107.

Europe. Iako je sekcija za izmjene imala važnu ulogu za uspostavljanje suradnji, sva je razmjena išla preko Saveza medicinara Kraljevine Jugoslavije⁷¹ u kojemu su se nalazili i beogradski i ljubljanski studenti medicine.⁷² Suradnja je s vremenom bila uspostavljena s društvima u Austriji, Belgiji, Latviji, Poljskoj, Bugarskoj, Rumunjskoj, Francuskoj i Njemačkoj.⁷³ Osim toga, članovi sekcije za izmjene organizirali su i izlete za sve studente koji su dolazili u Zagreb. Neka od mjesta koju su inozemni studenti mogli posjetiti bili su Sljeme, Plješivica, Podsused, Samobor i Šestine.⁷⁴

Nezaobilaznu ulogu u razmjenama studenata imao je Sveslavenski savez medicinara sa sjedištem u Pragu. Radilo se o savezu studenata medicine koji je osnovan 1928, a okupljao je medicinarska društva iz Poljske, Čehoslovačke, Bugarske i Jugoslavije. Osnovni cilj Sveslavenskog saveza bio je „kulturno zbližavanje i suradnja i međusobno upoznavanje slavenskih medicinara i slavenskih naroda“.⁷⁵ Osnovne aktivnosti Sveslavenskog saveza medicinara bile su organizacija izleta, razmjene studenata i organizacija kongresa. Prve razmjene studenata počele su se provoditi 1933, a prvi kongres održan je 1928. Kongresi Sveslavenskog saveza medicinara održavali su se svake godine u drugoj državi. Prvi kongres na prostoru Jugoslavije održan je 1930. u Splitu. Godine 1934. održan je VI. kongres u Beogradu, 1935. VII. kongres u Bratislavi, a 1936. održan je VIII. kongres u Sofiji. Nakon toga, 1937. je održan IX. kongres u Poljskoj, a zatim je 1938. ponovno na red trebala doći Jugoslavija.⁷⁶ S vremenom su se u savezu pojavile ideje o proširenju članstva. Poljski savez studenata medicine 2. svibnja 1937. izrazio je želju da dođe do reorganizacije Sveslavenskog saveza medicinara. Poljski studenti htjeli su preimenovati savez u Savez medicinara podunavskih država i Poljske. Svoj prijedlog su opravdali time da u Sveslavenski savez medicinara žele uključiti i medicinare iz Mađarske i Rumunjske koji nisu Slaveni. Savez medicinara Kraljevine Jugoslavije tomu se oštro usprotivio smatrajući kako je Sveslavenski savez medicinara pokrenut s ciljem da

71 Savez medicinara Kraljevine SHS, odnosno Kraljevine Jugoslavije pokrenut je 1924, a okupljao je studente medicinskih fakulteta iz Beograda, Zagreba i Ljubljane. Međaši, *O historijatu i sadašnjem radu Kluba medicinara u Zagrebu*, 217-220.

72 Anonimno, „O izmjeni studenata i ljetna praksa“, *Savremeni hrvatski medicinar* (Zagreb), travanj 1937, 145.

73 Pojedini studenti koji su se vraćali s razmjena u *Savremenom hrvatskom medicinaru* objavljivali su tekstove u kojima su pisali o iskustvu boravka u inozemstvo. Vidi više u: Josip Matovinović, „Utisci sa ljetne prakse u Poljskoj“, *Savremeni hrvatski medicinar* (Zagreb), 1. siječanj 1937, 20-22; to, „Utisci s prakse u Bugarskoj“, *Savremeni hrvatski medicinar* (Zagreb), travanj 1937, 132-138; Pročelnništvo sekcije, „Izveštaj sekcije za izmjenu“, *Savremeni hrvatski medicinar* (Zagreb), rujan-listopad 1937, 208; Petar Erak, „Utisci s ljetne prakse u Poljskoj“, *Savremeni hrvatski medicinar* (Zagreb), studeni-prosinac 1937, 232-235; Željko Maderek, „Izveštaj sa ferijalne prakse u Letoniji“, *Savremeni hrvatski medicinar* (Zagreb), studeni-prosinac 1937, 235-238.

74 Pročelnništvo sekcije, „Izveštaj sekcije za izmjenu“, 206-208.

75 Anonimno, „VIII. kongres Sveslavenskog saveza medicinara“, *Savremeni hrvatski medicinar* (Zagreb), siječanj 1937, 18-19.

76 Anonimno, *VIII. kongres Sveslavenskog saveza medicinara*, 18-19.

poveže prvenstveno studente slavenskog podrijetla.⁷⁷ Nažalost, iz trenutno dostupnih izvora ne može se zaključiti što se konačno odlučilo. Za pretpostaviti je kako u Sveslavenskom savezu medicinara ipak nije došlo do radikalnijih promjena jer ga se tako naziva i u posljednjem broju *Savremenog hrvatskog medicinara* koji je izašao početkom 1938. U tom se broju navodi kako većina zagrebačkih medicinara ne zna da taj savez postoji, odnosno ako i znaju za njega, slabo su upoznati s radom saveza.⁷⁸ Stoga se na temelju toga može postaviti pitanje do koje mjere su veze između Kluba medicinara i Sveslavenskog saveza medicinara uopće bile prepoznate među zagrebačkim medicinarima. Unatoč tome, Sveslavenski savez medicinara svakako je doprinio razvoju suradnje jugoslavenskih medicinara i njihovih poljskih, čehoslovačkih i bugarskih kolega, što zaslužuje daljnje historiografske analize.

Osim razmjena koje su prvenstveno imale stručni karakter, Klub medicinara organizirao je i razna druga putovanja. Svakako treba istaknuti suradnju Kluba medicinara i Mikuličića iz 1925. i njihovu organizaciju izleta u sjevernu Italiju. Radilo se o putovanju u sklopu kojeg su studenti i Mikuličić posjetili Padovu, Milano, Torino, Genovu, Paviu, Firencu i Bolognu.⁷⁹ Slične izlete, Mikuličić je u suradnji sa studentima organizirao i kasnije. Tako je na Mikuličićevu inicijativu sakupljeno 35.000 dinara što je omogućilo da 12 studenata 1930. ode na put u Pariz i London.⁸⁰ Osim ovakvih, Klub je organizirao i kraće izlete. Primjerice, od 15. do 17. svibnja 1937. Klub je organizirao izlet na more, točnije u Sušak, Kraljevicu, Rijeku i Opatiju. Studenti su to iskoristili za kupanje i obilazak gradova. Pri tome su im osobito bili zanimljivi Rijeka i Opatija, tada pod kontrolom Italije.⁸¹ Sličan izlet bio je organiziran i 1939, a tom prilikom su medicinari posjetili Plitvička jezera. Cijena trodnevnog izleta iznosila je 140 dinara, a uključivala je prijevoz vlakom i autobusom te smještaj i hranu.⁸²

Dio klupskih aktivnosti bio je posvećen i filmu. Prve veze između Kluba medicinara i filmske umjetnosti sežu u 1923. godinu. Međaši navodi kako se nekoliko članova Kluba tijekom 1923. i 1924. angažiralo oko zdravstveno-prosvjetnih akcija pri čemu je film imao važnu ulogu.⁸³ Slično je nastavljeno i 1926. kada je Klub medicinara organizirao 60 pučko-prosvjetnih predavanja na selu te je u zagrebačkim kinematografima

77 Klub medicinara, „Poljski medicinari predlažu deslavenizaciju SSS“, *Savremeni hrvatski medicinar* (Zagreb), svibanj-lipanj 1937, 181-182.

78 Uredništvo, „Spolek Československých medikov v Bratislave“, *Savremeni hrvatski medicinar* (Zagreb), prvo tromjesečje 1938, 16-18.

79 Međaši, *O historijatu i sadašnjem radu Kluba medicinara u Zagrebu*, 218-219.

80 MEFZG, Opći spis, Institut za opću exp. patologiju (patološku fiziologiju) i farmakologiju kr. Sveučilišta u Zagrebu. Prot. broj 291. dek Predmet: Znanstveno-kulturna ekskurzija hrvatskih medicinara u inozemstvo, pod vodstvom organizatora j. r. profesora dr. Miroslava Mikuličića; neekvivočnost preliminar.

81 M, „Izlet Kluba medicinara na Jadran“, *Savremeni hrvatski medicinar* (Zagreb), svibanj-lipanj 1937, 185-186.

82 HDA, 1216 Hrvatski klub medicinara, Dopisna knjiga Hrvatskog kluba medicinara

83 Međaši, *O historijatu i sadašnjem radu Kluba medicinara u Zagrebu*, 218-219.

u vrijeme Velikog tjedna održan niz pučko-medicinskih predavanja.⁸⁴ Godinu kasnije zagrebačkoj je publici prikazan film *Lažna sramežljivost*, a članovi Kluba medicinara su prije početka projekcije održali predavanje na temu spolnih bolesti.⁸⁵ Na temelju ovih podataka može se zaključiti kako su studenti medicine, od samih početaka, prepoznali važnost filma kao novog medija pogodnog za akcije zdravstvenog prosvjećivanja i edukacije.⁸⁶ Interes studenata za zdravstveno prosvjetne akcije ne treba začuditi ako se uzme u obzir da je u to doba u Zagrebu djelovao Andrija Štampar, svjetski poznati specijalist higijene i socijalne medicine te osnivač Škole narodnog zdravlja. Štampar je bio veliki zagovornik uporabe filma u zdravstveno-prosvjetnim akcijama.⁸⁷ Međutim, s vremenom su studenti počeli film koristiti i za druge stvari. Primjerice, već je spomenuto kako je Klub medicinara projekcijom filma *Svijet se mijenja* tvrtke Warner Bross zaradio 1.730 dinara, a cjelokupna je zarada bila iskorištena za potrebe Menze.⁸⁸ Osim toga, film se koristio i kao sredstvo edukacije studenata medicine o poznatim ličnostima iz biomedicinskog svijeta. Tako je Klub medicinara 1938. u kinu Europa održao projekciju filma *Spasilac čovječanstva* posvećen kemičaru i biologu Louisu Pasteuru.⁸⁹ O postojanju interesa za film svjedoči i to kako je Kranjčec u svibnju 1939. obavijestio klupsko vodstvo da treba nabaviti četiri plakata za dva filma, *U službi čovječnosti* i *Bič čovječanstva (sifilis)*. Nedugo nakon toga Kranjčec je obaviješten kako treba napraviti i plakat za film *Povijest radija*.⁹⁰ Sve to svjedoči kako je među studentima medicine vladao određeni interes za film koji je pretežno korišten kao sredstvo zdravstvenog prosvjećivanja ili širenja vlastitih spoznaja o pojedinim temama. Valja istaknuti i to da se među članovima društva u ožujku 1939. raspravljalo da bi Klub trebao osigurati

84 Isto, 217-220.

85 Vjekoslav Majcen, *Filmska djelatnost Škole narodnog zdravlja Andrija Štampar (1926-1960)*, Zagreb 1995, 24. Klub medicinara je i kasnije nastavio suradnju sa Školom narodnog zdravlja, no pitanje je do koje mjere su ideje socijalne medicine u to doba bile prihvaćene među studentima. Naime, zdravstveni djelatnik i filmski redatelj Drago Chloupek je prilikom studentskog obilaska Škole narodnog zdravlja zaključio kako medicinari više nisu dovoljno aktivni po pitanju zdravstvenog prosvjećivanja. Stoga su obilasci Škole narodnog zdravlja služili tome da se potakne mlađe na aktivnije zalaganje na tom polju. Međaši, „Razgledavanje Škole narodnog zdravlja za članove Kluba medicinara“, *Savremeni hrvatski medicinar* (Zagreb), siječanj 1937, 18.

86 Liječnici, liječnička udruženja i socijalno-medicinske ustanove, poput Škole narodnog zdravlja, imali su ključnu ulogu u organiziranju različitih zdravstveno-prosvjetnih predavanja. Međutim, svoj obol su dali i drugi subjekti civilnog društva. Osim Kluba medicinara, predavanja su organizirala i različita društva i udruženja građana. Jedno takvo društvo bilo je i Prijateljica mladih djevojaka (Zaštitnice djevojaka) na čijim su sastancima predavanja držali i liječnici Desanka Ristović i Lujo Thaller. Željko Dugac, *Kako biti čist i zdrav: Zdravstveno prosvjećivanje u međuratnoj Hrvatskoj*, Zagreb 2010, 84-85.

87 Majcen, *Filmska djelatnost*, 17; Majcen, *Obrazovni film: pregled povijesti hrvatskog obrazovnog filma*, Zagreb 2001, 98–104.

88 Maly, *Izučestaj pročelnika socijalne sekcije*, 240-243.

89 MEFZG, Opći spisi, Broj 2938/38, Klub medicinara u Zagrebu, P.n. Medicinskom fakultetu u Zagrebu

90 HDA, 1216 Hrvatski klub medicinara, Dopisna knjiga Hrvatskog kluba medicinara

jeftinije ulaznice za kino projekcije komercijalnih filmova. Jedan od prijedloga bio je da se to osigura za projekcije u kinu Mosor.⁹¹

Jedna od klupskih aktivnosti bila je i organizacija zabava. O tome nije sačuvano previše podataka, a ono što jest upućuje na to kako su medicinari organizirali nekoliko zabava kroz godinu. Tu svakako treba spomenuti brucošijade, zabave koje se i danas organiziraju početkom akademske godine, a u međuraću su se zvale „brucoške večeri“.⁹² Jedna takva „brucoška večer“ bila je organizirana 5. prosinca 1937. u prostorijama društva Hrvatska žena. U *Savremenom hrvatskom medicinaru* se navodi kako je zabava bila dobro posjećena, a za potrebe Menze sakupljeno je 90 dinara.⁹³ Slična zabava organizirana je i 14. prosinca 1940, a za održavanje „brucoške večeri“ bila je potrebna potvrda dekanata Medicinskog fakulteta i policije.⁹⁴ Drugi tip zabave bili su banketi. Za pretpostaviti je kako su te zabave služile za okupljanje članova Kluba, pozivanje pojedinih uglednika i slično. Od trenutno dostupnih izvora samo se na jednom mjestu spominje banket, i to u dopisu iz srpnja 1934. kada su klupski predstavnici zamolili dekanat da im dodijeli potrebna sredstva za njegovo održavanje.⁹⁵ Treći tip zabava koje je organizirao Klub medicinara bio je „ples medicinara“. Iako ni o ovome nije sačuvano previše informacija za pretpostaviti je kako se radilo o važnom društvenom događaju koji je uz studente medicine okupljao i ugledne osobe Sveučilišta u Zagrebu. „Ples medicinara“ održavao se u hotelu Esplanade u Zagrebu, a glavni pokrovitelj bio je rektor Sveučilišta u Zagrebu.⁹⁶

Borba za reformu studija, poboljšanje standarda i političke aktivnosti

Uza sve aktivnosti koje je Klub provodio, važan segment u njegovoj djelatnosti bila je i borba za položaj studenata i mladih liječnika te rad na poboljšanju radnih uvjeta. Članovi Kluba medicinara su već 1921. poduzeli akciju u kojoj su zahtijevali da se

91 Kino se tada zvalo Union.

92 Klub medicinara je za sve zainteresirane srednjoškolce i ostalu javnost pružao i sve informacije vezane uz studij medicine u Zagrebu. Anonimno, „Poziv abiturijentima srednjih škola koji žele studirati medicine“, *Savremeni hrvatski medicinar* (Zagreb), svibanj-lipanj 1937, 188.

93 Anonimno, „Brucoška večer“, u: *Savremeni hrvatski medicinar* (Zagreb), siječanj 1937, 20.

94 MEFZG, Opći spis, Br. 912/T XXIII Dekanatu medicinskog fakulteta u Zagrebu

95 MEFZG, Opći spisi, Klub medicinara u Zagrebu, Dekanatu medicinskog fakulteta u Zagrebu

96 Uredništvo, „Ples medicinara“, *Savremeni hrvatski medicinar* (Zagreb), veljača 1937, 57. U *Studentskim novinama* iz 1931. spominje se „Ples medicinara“ kao tradicionalna zabava koja je te godine Klubu donijela uz „moralni i lijep materijalni uspjeh“. Anonimno, „Rad studenata medicinara Godišnja glavna skupština“, *Studentske novine* (Zagreb), prosinac 1931, 3; Studenti medicine bili su uključeni i u druge važne događaje vezane uz Sveučilište. Primjerice, prilikom dolaska kemičara Lavoslava Ružičke u Zagreb, Klub medicinara je omogućio članovima da prisustvuju njegovu predavanju. Vidi više u: HDA, 1216 Hrvatski klub medicinara, Dopusna knjiga Hrvatskog kluba medicinara

zubotehničarima zabrani vršenje zubarske prakse te da ih se svrsta u pomoćno osoblje.⁹⁷ Iako je Klub medicinara bio prvenstveno studentsko društvo, slične aktivnosti za popravljavanje položaja liječnika poduzimane su i kasnije.

Klub se osobito zalagao za popravljavanje položaja mladih liječnika. Pri tome su velik problem predstavljali natječaji koji nisu uvijek bili potpuno jasni. Kao dobar primjer može poslužiti natječaj iz 1927. Predsjednik Kluba medicinara Branimir Jelić i tajnik Mladen Meštrić 25. studenog 1927. uputili su prosvjednu notu Narodnoj skupštini povodom natječaja objavljenog u beogradskom listu *Odjek*. U natječaju je objavljeno kako se traži novi ravnatelj javne higijene u Beogradu, a jedan od uvjeta je bio da kandidat mora imati završen studij medicine u Beogradu ili inozemstvu. Klub medicinara smatrao je taj uvjet diskriminatornom s obzirom na to da su u Jugoslaviji tada djelovala još dva medicinska fakulteta, jedan u Zagrebu i drugi u Ljubljani, koji nisu navedeni.⁹⁸ Osim toga, natječaj je raspisao Konstantin Kosta Kumanudi, tadašnji ministar prosvjete, radi čega je ovu odluku Klub medicinara smatrao još skandaloznijom.⁹⁹

Jedan od većih problema za mlade liječnike predstavljao je i obvezni staž. Od osnutka Kraljevine SHS do travnja 1927. liječnički staž trajao je godinu dana. No, u travnju 1927. staž je bio produžen na dvije godine te je ukinuta novčana naknada na koju su stažisti imali pravo. Ova je odluka već u kolovozu 1927. bila poništena te je trajanje staža bilo ponovno vraćeno na godinu dana ali bez naknade.¹⁰⁰ Međutim, ovo će biti problem o kojem će se dosta raspravljati i kasnije. Mladi liječnici su se zbog ovakve situacije često nalazili i u gorem položaju nego za vrijeme studija jer više nisu uživali ni prava koja su imali kao studenti.¹⁰¹ Pri rješavanju ovakvih problema Klub medicinara često je surađivao s Jugoslovenskim medicinarima iz Beograda i Klubom medicinarov iz Ljubljane. Uz borbu oko staža, Klub medicinara bio je uključen i u organizaciju stručne prakse koja se mogla obavljati u raznim gradovima diljem današnje Hrvatske pa i šire. Tako su studenti medicine u Zagrebu među ostalim gradovima mogli ići i u

97 U to se doba stomatologija studirala u sklopu Medicinskog fakulteta u Zagrebu. Međaši, *O historijatu i sadašnjem radu Kluba medicinara u Zagrebu*, 217-220. Stomatološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu osnovan je 1962. Vidi više u: Jadranka Keros, „Osnutak i razvoj Stomatološkog fakulteta“, u: *50 godina samostalnosti Stomatološkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu: 65 godina studija stomatologije*, ur. Jadranka Keros, Zagreb 2013, 33-46.

98 MEFZG, Opći spisi, 2350/27 Klub medicinara u Zagrebu, Dekanat liječničkog fakulteta sveučilišta kr. S.H.S. u Zagrebu, Slavnom profesorskom zboru u Zagrebu

99 Godine 1927. u Kraljevini SHS je vlada teška gospodarska situacija koja je dovela do razmatranja mogućnosti o ukidanju nekih fakulteta. Jedan od onih čije se ukidanje razmatralo bio je i MEFZG. U to je doba ministar prosvjete, kao osoba koja je imala zakonsku mogućnost ukidanja fakulteta, bio Kumanudi zbog čega je interes javnosti bio najviše usmjeren na njega. Vidi više u: Sirotković, *Sveučilište između dva rata*, 140-141; MEFZG, Opći spisi, 2350/27 Klub medicinara u Zagrebu, Dekanat liječničkog fakulteta sveučilišta kr. S.H.S. u Zagrebu, Slavnom profesorskom zboru u Zagrebu

100 MEFZG, Opći spisi, Dekanat medicinskog fakulteta sveučilišta kraljevine Jugoslavije u Zagrebu Primlje. dne 8. XI. 1930. Broj 2281/30

101 MEFZG, Opći spisi, Broj 2281 Primlj. broj 8. XI. 1930. Dekanat medicinskog fakulteta sveučilišta kraljevine Jugoslavije u zagrebu

Osijek, Ogulin, Banju Luku, Slavonski Brod, Šibenik, Knin, Bjelovar, Zagreb, Novi Marof, Klenovnik, Sušak, Split i Karlovac.¹⁰²

Uz pitanje položaja mladih liječnika, Klub medicinara uvelike je bio uključen i u rasprave o reformi medicinske nastave. U raspravama vezanima uz reformu medicinskog studija mogu se izdvojiti dva ključna razloga koja su ih pokrenula. Prvi je bio sveopći razvoj medicine koji nastava više nije mogla pratiti kako u Jugoslaviji, tako niti u tadašnjoj Europi. Drugi razlog je bio usklađivanje medicinske nastave na studijima medicine u Beogradu, Ljubljani i Zagrebu.¹⁰³ Iako studenti u to doba nisu imali predstavnike u upravnim tijelima MEFZG-a, itekako su se uključili u rasprave. Jedan od prijedloga bio je da se studij medicine produži na šest, odnosno sedam godina. Takav prijedlog studenti nisu podupirali smatrajući kako je studij medicine i bez toga dovoljno težak. U konačnici, to bi zahtijevalo i dodatne financijske izdatke koje nisu mogli izdržati svi studenti.¹⁰⁴ Stoga je jedan od prijedloga studenta bio da studij medicine i dalje traje pet godina uz reorganizaciju pojedinih predmeta. U tome ih je prijedlogu podržao i patolog Sergej Saltykow koji je smatrao kako je od produljenja studija važnije provesti reorganizaciju samih predmeta tako da se nekima satnica poveća, a da se neki predmeti jednostavno spoje.¹⁰⁵ U svakom slučaju, Klub medicinara i Savez medicinara Kraljevine Jugoslavije podržavali su reformu studija smatrajući kako je trenutni sustav obrazovanja „za praktičan život nedostatan“.¹⁰⁶ O kakvom problemu se radilo, govori i to da su se studenti i u siječnju 1941. protivili ideji da se studij medicine produži za još jednu godinu, smatrajući tu odluku krajnje nepovoljnom za njih.¹⁰⁷ Problem produženja studija medicine bio je i u tome što se odluka trebala odnositi i na studente koji su već na studiju, čemu se Klub medicinara oštro protivio. Negodovanje je ponekad išlo do te mjere da su klupski predstavnici 1927. najavili kako će doći do općeg štrajka studenata ako do donošenja te odluke dođe.¹⁰⁸ Pitanje reforme studija medicine konačno će biti riješeno tek 1950-ih kada je studij medicine ipak produžen na šest godina.¹⁰⁹

Valja nešto reći i o tome kako se onodobna politička situacija odrazila na Klub medicinara. Na temelju dostupnih izvora u radu Kluba medicinara mogu se izdvojiti tri

102 HDA, 1216 Hrvatski klub medicinara, Dopisna knjiga Hrvatskog kluba medicinara

103 *Uredba medicinskih fakulteta sa svim saveznim propisima*, Zagreb 1937, I.

104 MEFZG, Opći spisi, Dekanat medicinskog fakulteta sveučilišta kraljevine Jugoslavije u Zagrebu Primlje. dne 8. XI. 1930. Broj 2281/30

105 Mirko Stanić, „Uz pitanje reforme medicinskog studija“, *Savremeni hrvatski medicinar* (Zagreb), siječanj 1937, 23-24.

106 Isto.

107 HDA, Opći spisi, 1216 Hrvatski klub medicinara, Dopisna knjiga Hrvatskog kluba medicinara

108 MEFZG, Opći spis, Dekanat liječničkog fakulteta sveučilišta kr. SHS u Zagrebu, Broj 569 Primlj. dne 18. III. 1927.

109 Unatoč tim nastojanjima velika reforma medicinske nastave provedena je tek nakon završetka rata, odnosno za vrijeme Štamparovog drugog dekanskoga mandata u razdoblju od 1952. do 1957. Reforme nastave se ujedno poklopila sa sveopćim promjenama na Sveučilištu u Zagrebu. Naime, do 1954. donesen je niz zakonskih odredbi kojima se počelo uvoditi društveno upravljanje na Sveučilištu. Vidi više u: Magdalena Najbar Agičić, *Kultura, znanost, ideologija: prilozi istraživanju politike komunističkih vlasti u Hrvatskoj od 1945. do 1960. na polju kulture i znanosti*, Zagreb 2013, 149; Kuhar – Šimat, *Dekani Medicinskog fakulteta*, 61.

ili četiri osnovne političke struje. Prva struja bili su studenti jugoslavenske orijentacije. Nezadovoljni radom Kluba medicinara, jugoslavenski orijentirani studenti su krajem travnja 1934. pokrenuli Jugoslavenski klub medicinara. Iz dostupnih izvora može se zaključiti kako se Jugoslavenski klub medicinara ugasio već tijekom druge polovice 1935.¹¹⁰ Stoga se može pretpostaviti kako među studentima medicine ova ideja nije imala većeg odjeka. Druga struja su bili HSS-ovski orijentirani studenti. Utjecaj HSS-a se smanjuje 1936. kada ulaze u koaliciju sa studentima komunističke orijentacije.¹¹¹ Iako je na studentskim izborima održanima 22. studenog 1936. pobijedila HSS-ova lista na čelu sa Stjepanom Šiletićem, u upravu Kluba medicinara ulaze i komunisti.¹¹² Studente HSS-ovske i komunističke orijentacije približilo je neslaganje s politikom frankovaca.¹¹³ Potpisivanjem sporazuma Cvetković-Maček dolazi do razlaza između HSS-a i komunističke stranke na MEFZG-u. To je za posljedicu imalo jačanje ljevičara jer je na izborima iz 1939. za novog predsjednika Kluba izabran Bogoslav Kadić, nositelj lijeve liste.¹¹⁴ Četvrta politička opcija za koju postoje tek naznake da je djelovala na MEFZG-u su frankovci, odnosno pripadnici radikalnih hrvatskih nacionalista. Iako je o njihovu djelovanju na MEFZG-u uistinu teško govoriti bez detaljnijih analiza, u nekoj mjeri su zasigurno postojali. Primjerice, 1928. je na čelu Kluba medicinara bio Branimir Jelić, pokretač društva Hrvatski domobran i bliski suradnik Ante Pavelića, poglavnika Nezavisne Države Hrvatske.¹¹⁵ U konačnici, treba reći kako je upravo politika ugasila rad Kluba medicinara kada je upravu nad njime preuzeo ustaški povjerenik Roman Brnjas.¹¹⁶

110 Slična situacija dogodila se i u Kluba studenata veterine. Uvođenjem diktature kralja Aleksandra I. Karađorđevića došlo je do podjele na dva dijela, onih koji ne podržavaju novo stanje i onih koji su bili uz postojeći režim. Podražavatelji režima su se odvojili i osnovali Jugoslavensko udruženje studenata veterinarske medicine koje je djelovalo u sklopu Jugoslavenskog akademskog kluba, odnosno Jugoslavenske akademske čitaonice. Jugoslavensko udruženje studenata veterinarske medicine raspalo se 1935. opadanjem režimskog utjecaja. Ljubić – Živković, *50 godina studentske organizacije*, 200; HDA, 1216 Hrvatski klub medicinara, Zapisnik glavne godišnje skupštine održane 31. I. 1935. održane u predavaonici Interne klinike u Draškovićevoj ulici; HDA, 1216 Hrvatski klub medicinara, Zapisnik skupština i odborskih sednica

111 Željko Bantić – M. Mrsić – Sreto Vukadinović – N. Gabrić – Zvonimir Brala – Z. Giljević – D. Marković – Boris Filipović Grčić – Asim Kurjak – Alma Mihaljević – R. Spaventi – Vesna Jureša – Fedor Šantek – Dunja Miličić – Franjo Živković – Marija Nasić – V. Katić, „Studenti Medicinskog fakulteta u naprednom omladinskom pokretu, NOB-i i u poslijeratnom razvoju“, u: *Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu*, Ljubomir Čečuk – Biserka Belicza – Milan Škrbić – Nenad Gattin, Zagreb 1984, 275.

112 Stjepan Šiletić bio je blizak suradnik Vlatka Mačeka koji ga je postavio i na čelo Sveučilišne organizacije HSS-a. Šiletić će za predsjednika Kluba medicinara biti izabran i 1938. „Skupština Kluba medicinara“, *Alma mater – list hrvatske akademske omladine* (Zagreb), 26. ožujak 1936, 11; Rajčević, *Studentski pokret na Zagrebačkom sveučilištu (1918-1941)*, 227-228; MEFZG, Opći spisi, Broj 119/39 Prim. dne. 14. I. 1939. Klub medicinara u Zagrebu, Dekanatu medicinskog fakulteta Zagreb

113 Bantić i dr, *Studenti Medicinskog fakulteta u naprednom omladinskom pokretu*, 275.

114 MEFZG, Opći spis, Broj 3412/39 Klub medicinara u Zagrebu, Dekanatu medicinskog fakulteta Zagreb, 7. XII. 1939.

115 Vidi više u: Hrvoje Matković, *Povijest Nezavisne Države Hrvatske*, Zagreb 2002, 11-13, 99, 108.

116 HDA, 1216 Hrvatski klub medicinara, Dopisna knjiga Hrvatskog kluba medicinara

Zaključak

U radu je donesena historiografska analiza Kluba medicinara u razdoblju do 1918. do 1941. pri čemu je ključnu ulogu imao rad na arhivskim izvorima. Analizirani su različiti aspekti klupskih aktivnosti, od njegova osnutka, preko različitih događaja, do gašenja. Iako je osnovna prepreka u pisanju rada bio nedostatak izvora i literature, na temelju svega što je napisano o Klubu medicinara u periodu od 1918. do 1941. može se reći kako je ključni klupski zadatak bio borba za poboljšanje studentskog standarda. Aktivnosti vezane uz poboljšanje standarda vidljive su na različite načine. Svakako treba istaknuti nastojanja oko otvaranja Menze Kluba medicinara, tiskanje skripti i nabavku knjiga te razne druge aktivnosti koje su za cilj imale olakšati završetak medicinskoga studija i ulazak u svijet liječništva.

Zaključno se može reći kako Klub medicinara zauzima nezaobilazno mjesto u proučavanju prvih desetljeća MEFZG-a. To je osobito važno istaknuti ako se uzme u obzir kako se ovaj temi u kontekstu povijest MEFZG-a nije posvećivala gotovo nikakva pažnja. Osim toga, proučavanje ove teme predstavlja doprinos u istraživanju kulturne i svakodnevne povijest zagrebačkih sveučilištaraca između dvaju svjetskih ratova. U konačnici, na primjeru Kluba medicinara može se vidjeti s kakvim su se sve problemima susretali zagrebački sveučilištarci ili barem jedan dio njih. U radu su otvorena i neka pitanja koja tek treba detaljnije istražiti, poput veza zagrebačkih studenata s kolegama iz inozemstva ili utjecaja politike na rad Kluba medicinara.

SUMMARY

The Club of Medical Students in Zagreb from 1918 to 1941

The author presents a review of the development and extinguishing of the Club of Medical Students in Zagreb from 1918 to 1941. The Club of Medical Students is an association of medical students that has played a key role in the student life of the School of Medicine in Zagreb over two decades of continuing work. The paper is divided into four parts. The first part of the paper brings a brief overview of student life in Zagreb, with an emphasis on the financial situation, housing, and food. The foundation, goals and main characteristics of society are analysed in the second part of the paper. The emphasis was placed on regulations, administrative structure, and sections through which clubbing activities were performed. The third part analyses the main activities of society such as the struggle to find suitable space for the needs of the Club and the establishment of the library. This section also presents the efforts to open a student restaurant. The opening of a student restaurant is one of the greatest successes of the Club of Medical Students during the observed period. In addition, it was shown how the Club of Medical Students organized student exchanges, participated in health-educational activities and how medical students contributed to the affirmation of film in Zagreb. The fourth part

contains an overview of the activities of the Club of Medical Students related to the fight for medical study reform, the improvement of medical standards and the influence of politics on the work of the society.

The reform of medical studies was a burning problem discussed since the late 1920s, and it was finally carried out in the 1950s. In addition to reforming classes, members of the Club of Medical Students also advocated improving the position of young doctors. The issue of medical service for which the Club of Medical Students considers it does not contribute to any professional development was particularly disputed. There is still not enough literature in Croatian historiography dealing with the problem of the student population between 1918 and 1941. The study of archival materials stored in the archives of the School of Medicine at the University of Zagreb and the Croatian State Archives played a key role in writing the paper. In addition, the newspapers periodicals were very helpful, particularly the contemporary *Savremeni hrvatski medicinar*, the official journal of the Medical Club, which was published from 1937 to 1938.

Key words: Club of Medical Students, School of Medicine, University of Zagreb, student life, Croatia